

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НА ЕТАПАХ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Бобро Н.В.

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ

Анотація. Схарактеризована роль соціального капіталу як чинника професійної соціалізації поліціантів на різних її етапах.

Ключові слова: соціальний капітал, професійна соціалізація, професійні наміри, професійне навчання, професійне функціонування, професійної адаптації

Сьогодні не викликає сумніву, що виявлення сутності професіоналізму, бачення і розуміння шляхів, що ведуть до нього, має не тільки суто теоретичне, але і велике практичне значення. Очевидним є факт, що успішність професійної соціалізації визначається різними факторами, одним із яких є соціальний капітал, що становить інтерес для нашої роботи.

Першим етапом професійної соціалізації є *професійне самовизначення* поліціанта, яке відбувається під впливом оточення, референтних груп і тут важливими є ті мережі, до яких він включений. По-перше, через соціальні зв'язки він засвоює певні цінності, до яких входить і цінність професії. Формується мотивація вступу до Національної поліції, адекватність якої буде залежати від образу поліціанта у сприйнятті оточення. По-друге, соціальне коло багато в чому визначає можливість накопичення того обсягу фізичного і насамперед людського капіталу, який потрібен для опанування обраної професії [1]. Отже, під впливом своєї соціальної мережі майбутній поліціант обирає об'єкт ідентифікації, формується образ майбутньої професії, мотиви вступу до Національної поліції.

Професійне навчання є другим етапом професіогенезу і являє собою процес взаємодії викладача, наставника і того, хто навчається, у ході якого здійснюється професійна освіта. Професійне навчання спрямоване на

стимулювання, вироблення у особистості психологічних якостей, необхідних для успішного проходження етапів професіоналізації (засвоєння професії, адаптації до професії, оволодіння майстерністю і творчістю в професії, підвищення кваліфікації тощо). Головною метою професійного навчання є формування і проектування особистості фахівця, що ефективно здійснює трудову діяльність, найбільш повно реалізуючи себе в праці. Успішність професійного навчання істотно залежить від характеру профорієнтаційної роботи. У ході професійного навчання продовжується розпочатий у допрофесійній підготовці розвиток і формування цілісності людини як суб'єкта праці, що володіє низкою якостей, необхідних для виконання даної професії. Поступово виникає готовність у подальшій трудовій діяльності засвоїти нові необхідні, але поки відсутні професійні знання [2]. Роль соціального капіталу на цій стадії подібна до його ролі на попередньому етапі. Але визначальну роль тут вже відіграють соціальні мережі навчального закладу, до яких входять однокурсники, викладачі, курсові офіцери (в навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ). Формується культурний та людський капітал майбутнього фахівця. Людина засвоює норми взаємодії з колегами, начальством, населенням; накопичує знання та формує професійні навички. Норми взаємодопомоги, довіри, участі (звісно, в тій мірі, в якій вони присутні у стосунках членів навчального закладу) скоріше за все будуть перенесені в новий трудовий колектив. Чим ширшими є зв'язки курсантів (як формальні, так і неформальні), чим в більше число груп вони можуть входити (починаючи з наукових і професійних гуртків, спортивних секцій, секцій за інтересами, і закінчуючи радами факультетів, курсантськими системами самоврядування), тим вища вірогідність того, що вони легше зможуть адаптуватись на робочому місці (бо матимуть навички спілкування з різними людьми, більш реалістичне уявлення про роботу в органах правопорядку, чіткий об'єкт ідентифікації).

Завдяки соціальному капіталу навчальних закладів може бути скорегований процес професійної соціалізації, особливо в частині її основного механізму – ідентифікації [3]. Структура особистості молодих поліціантів

зазнає в цей період значних змін. Причому ці зміни можуть бути як позитивними, так і негативними. Перш за все це стосується мотиваційної сфери, що включає ціннісні орієнтації, уявлення про професійну роль, мотиви, цілі, настанови, які визначають спрямованість особистості. І якщо курсант не отримає підтримки з боку тих груп, у культурі яких закон та правоохоронна діяльність є цінностями, то об'єктами його ідентифікації стануть індивіди чи соціальні утворення з іншими орієнтаціями, що в майбутньому може призвести до суперечності між суспільними вимогами до ролі поліціанта та її виконанням людиною, що, у свою чергу, сприятиме виникненню професійного маргіналізму.

Наступний етап професійної соціалізації – *професійне функціонування* – пов'язаний із реалізацією особистістю конкретної професійної діяльності. Успішність цього етапу залежить від якості вирішення попередніх завдань професіогенезу і від можливості розвитку в особистості спеціальних професійно важливих якостей і здібностей. Очевидно, що в процесі професійного функціонування особистість розвивається, особливо в тих якостях, які необхідні їй для виконання професійної діяльності. І цьому має сприяти соціальний капітал тепер уже конкретного колективу, правоохоронної структури та органів правопорядку. Професійне функціонування молодого фахівця-поліціанта починається з адаптації до службової діяльності, у ході якої він пристосовується до вимог професії, умов праці, завдань і змісту спеціальності, специфічних особливостей служби, а також службового колективу. Під нею розуміють процес утворення та розвитку взаємних зв'язків і відносин працівника з відповідними підрозділами Національної поліції. Адаптація до службової діяльності включає професійну, соціально-психологічну, організаційну та психофізіологічну адаптації. Професійна адаптація – це процес оволодіння знаннями, уміннями, навичками, необхідними для професійної діяльності; соціально-психологічна – пристосування до колективу; організаційна – пристосування до умов організації праці і особливостей організації; психофізична – пристосування до умов професійного

середовищ [4, с. 144]. Етап професійної адаптації збігається в часі із першою нормативною кризою дорослого життя. Вона припадає на період ранньої дорослості, пов'язана із завданням остаточного переходу до самостійного життя і збігається з початком власної професійної діяльності – по суті «кризою народження професіонала», яка містить у собі цілий ряд складнощів: проблеми входження в жорсткий режим праці, невпевненість у своїх можливостях, необхідність доучуватися, а іноді й переучуватися, адаптацію до службових взаємовідносин тощо .

Соціальний капітал відіграє одну з провідних ролей для успішного протікання всіх видів адаптації, і, передусім, професійної. Людині буде дуже важко відповідати всім вимогам до її професійної ролі, правильно застосувати ті знання та навички у службовій діяльності без існування формальних та неформальних норм допомоги новачкам, їх моральної та інформаційної підтримки. Дуже важливо, щоб обмін професійною інформацією між працівниками був нормою. Це значною мірою полегшить доступ до потрібних даних.

Отже, соціальний капітал сприяє процесу професіоналізації на всіх етапах професійного становлення та активності, що, у свою чергу, приводить до підвищення ефективності діяльності органів правопорядку в цілому, а це виводить сам соціальний капітал на новий рівень розвитку.

Література: 1. Поршнев Б. В. Социальная психология и история / Б. В. Поршнев. – [2-е изд.]. – М. : Наука, 1979. – 232 с.

2. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність: [Монографія] / М. І. Мельник. – К. : Атіка, 2004. — 375 с.

3. Болотова В. А. Профессиональная идентификация личности социологический аспект анализа) : Дис. ...канд. социол. наук : (22.00.03 социальные структуры, социальные институты и социальные отношения) / В. А. Болотова. – Х., 1998. – 201 с.

4. Лапшина В. Л. Профессиональная идентичность и маргинализм сквозь призму концепции зоны ближайшего развития / В. Л. Лапшина // Методологія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. – Харків : видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2002. – С. 264–267.